

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

TLHAKOLE/MOPITLWE 2011

MADUO: 80

NAKO: 2½ diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 20.

DITAELO

Buisa tsebe e ka kelotlhoko pele o ka simolola go araba dipotso.

1. O se ka wa leka go buisa pampiri yotlhe. Lebelela lenaneo la diteng mo tsebeng ya bone, mme o tshwae dipalo tsa dipotso tse di boditsweng mo dikwalong tse o di buisitseng monongwaga. Morago ga moo, buisa dipotso tse, mme o tlhophe dipotso tse o batlang go di araba.

2. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le THARO:

KAROLO YA A: Poko (30)
KAROLO YA B: Padi (25)
KAROLO YA C: Terama (25)

3. Araba DIPOTSO di le TLHANO: Di le THARO mo KAROLONG YA A, e le NNGWE mo KAROLONG YA B, le e le NNGWE mo KAROLONG YA C ka mokgwa o o latelang:

KAROLO YA A: POKO
MABOKO A A TLHAOTSWENG – Araba dipotso di le PEDI.
MABOKO A A SA TLHAOLWANG – Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA B: PADI
Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA C: TERAMA
Araba potso e le NNGWE.

- TLHOPHO YA DIKARABO MO KAROLONG YA B (PADI) LE MO KAROLONG YA C (TERAMA)
  - Araba FELA dipotso tsa padi le terama tse o di ithutileng.
  - Araba potso e le NNGWE ya TLHAMO le e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C. Fa o arabile dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C. Dirisa lenaneonetefatso go go thusa.
- BOLEEELE JWA DIKARABO
  - Dikarabo tsa dipotso tsa tlhamo tsa Poko di tshwanetse go nna le mafoko a a ka nnang 250 – 300.
  - Dikarabo tsa dipotso tsa tlhamo tsa Padi le Terama di tshwanetse go nna le mafoko a a ka nnang 400 – 450.
  - Boleele jwa dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane bo laolwe ke maduo a a neetsweng. Dikarabo tsa batlhatlhojwa di totobale mme di nne maleba.

4. Latela ditaello kwa tshimologong ya karolo nngwe le nngwe ka kelotlhoko.

5. Kwala palo ya dikarabo jaaka dipotso di boditswe.
6. Simolola karolo NNGWE le NNGWE mo tsebeng E NTŠHWA.
7. Kwala ka mokwalo o o phepa e bile o bonala.
8. Tiriso ya nako e e tshikinngwang.

KAROLO YA A: Bonnye metsotso e le masomeamane.

KAROLO YA B: Bonnye metsotso e le masomeamatlhano.

KAROLO YA C: Bonnye metsotso e le masomeamatlhano.

LENANEO LA DITENG

Tsebe e, e tlaa letla batlhatlhojwa go tlhopha dipotso tse ba batlang go di araba kwa ntle ga go buisa pampiri yotlhe.

KAROLO YA A: POKO		
Poko e e tlhaotsweng: Araba dipotso dingwe le dingwe di le PEDI.		
PALO YA POTSO	POTSO	MADUO
1. Loso	Potso ya tlhamo	10
KGOTSA		
2. Motlhokagae	Dipotso tse dikhutshwane	10
KGOTSA		
3. Ngwaga o sa nthateng kgabaganya	Dipotso tse dikhutshwane	10
KGOTSA		
4. Mahumapelo a ga Phokojwe	Dipotso tse dikhutshwane	10
LE		
Poko e e sa tlhaolwang: Araba potso e le NNGWE.		
5. Pelo	Potso ya tlhamo	10
KGOTSA		
6. Boroko	Dipotso tse dikhutshwane	10
KAROLO YA B: PADI		
Araba potso e le NNGWE.		
7. <i>Leba Seipone</i>	Potso ya tlhamo	25
KGOTSA		
8. <i>Leba Seipone</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25
KGOTSA		
9. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Potso ya tlhamo	25
KGOTSA		
10. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25
KGOTSA		
11. <i>Masego</i>	Potso ya tlhamo	25
KGOTSA		
12. <i>Masego</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25
KAROLO YA C: TERAMA		
Araba potso e le NNGWE.		
13. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Potso ya tlhamo	25
KGOTSA		
14. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25
KGOTSA		
15. <i>Ga se Lorato</i>	Potso ya tlhamo	25
KGOTSA		
16. <i>Ga se Lorato</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, araba potso ya tlhamo e le NNGWE le potso e le NNGWE ya dipotso tse dikhutshwane.

LENANEONETEFATSO

Lebelela lenaneonetefatso go netefatsa fa o arabile palo ya dipotso e e tlhokegang.

KAROLO	PALO YA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE DI ARABIWANG	TSHWAYA
A: Poko (Poko e e tlhaotsweng)	1 – 4	2	
A: Poko (Poko e e sa tlhaolwang)	5 – 6	1	
B: Padi (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	7 – 12	1	
C: Terama (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	13 – 16	1	

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, netefatsa gore o arabile potso e le NNGWE ya tlhamo le e le NNGWE ya dipotso tse dikhutshwane.

KAROLO YA A: POKO***Maboko a Setswana – MK Mothoagae***

Dipotso di tlaa bodiwa go tswa mo mabokong MANGWE A LE MANE a a tlhaotsweng le go tswa go a le MABEDI a a sa tlhaolwang. Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba dipotso DINGWE LE DINGWE DI LE PEDI go tswa mo mabokong a a tlhaotsweng le e le NNGWE go tswa mo go a a sa tlhaolwang. Dipotso tsa maboko a a tlhaotsweng di tlaa tlhagelela pele mme go latele tsa maboko a a sa tlhaolwang.

ELA TLHOKO: Araba potso e le nngwe ya maboko a a sa tlhaolwang.

POTSO 1 (POTSO YA TLHAMO)

Araba dipotso di le PEDI go tswa mo go di le NNE tse di boditsweng.

Buisa leboko le le latelang, mme morago o kwale tlhamo e mo go yona o tlhagisang maikutlo a gago tebang le loso. Ela tlhoko puo ya botshwantshi, e mmoki a e dirisang go tlhagisa maikutlo a gagwe. Tlhamo ya gago e nne mafoko a a kana ka 250 – 300.

LOSO – LD Raditladi

- 1 E rile ke utlwa ba re o sule ka tshoga,
- 2 Ka nyera mooko, ka rothisa keledi,
- 3 Lefatshe la ntshofala, la dikologa,
- 4 Leitlho la me la benya jaaka naledi,
- 5 Sengwe sa seba pelong khubidu ya me
- 6 Sa re: "Se lele, ke thata ya Modimo!"
- 7 Dikeledi tsa kgala mo letlhaeng la me,
- 8 Loleme lwa ama magalapa godimo,
- 9 Ka didimala fela ka nna semumu.
- 10 Ga se gope kwa loso re sa lo boneng,
- 11 Re lo bona ka matlho gongwe le gongwe
- 12 Mo lobopong lotlhe lo lo sa tsamaeng,
- 13 Le mo phologolong le mo bathong, longwe.
- 14 Selemo se ntsha dibe tsa letlhafula,
- 15 Maungo a lone ke mefago ya dingwaga,
- 16 Ba ba a fulang ba a ja dimpa go gompala
- 17 Ba itse ba tlogela tsotlhe tsa lenaga
- 18 Mme ba ba sa sweng ba leta la mariga.

[10]**KGOTSA**

POTSO 2 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

MOTLHOKAGAE –LD Raditladi

- 1 Lo bule ditsebe, ke bula letlole,
- 2 Ke tlaa duma jaaka segwana sa phefo,
- 3 Kgotsa ke duma fela jaaka botlole,
- 4 Ke kurutla jaaka diphuka tsa phofo,
- 5 Ka bagaetsho ba ne ba ntsenya tlhalefo,
- 6 Ba mpopela kgomo ya mmopa, ya lela,
- 7 Namane ya yone ka ba ka e kotela.

- 8 Ke bolailwe ke batho betsho maloba,
- 9 Ba ntshidika le ka disana magetla,
- 10 Pelo ya me ka ba ka e utlwa e uba.
- 11 Ka re ke gadima fela jaaka kgatla
- 12 Ke supa fa di le phepa, tsa me diatla,
- 13 Ba mpatika, ka tlhoka monamoleli,
- 14 Ka bona ke sekaseka dikeledi.

- 15 Ke pagame Gabane ka gabalala,
- 16 Ke re ke lekole bao ba ba sa nthateng,
- 17 Ke kwa ke okomele batsayamotlhala,
- 18 Ke bone bampolai bao ba ba sa mpatleng!
- 19 Ga ke gaufi, ke ile le lefatshe boteng,
- 20 Mefago ya tlotlopo e le kgonkgonyane,
- 21 Le sejo sa tsela e le sa dinonyane.

- 2.1 Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong le? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
  - 2.2 Nopola mafoko go tswa mo temaneng ya bobedi a a supang gore mmoki ga a dira selo se a se patelediwang. (2)
  - 2.3 Naya leina la sekapuo se se renang mo temaneng ya ntlha mme o neye mosola wa sona. (2)
  - 2.4 Tlhalosa mola wa 19 go ya ka diteng tsa leboko le. (2)
  - 2.5 Naya morero wa leboko le. (2)
- [10]**

KGOTSA

POTSO 3 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NGWAGA O SA NTHATENG KGABAGANYA – JSS Shole

- 1 Ngwaga o sa nthateng kgabaganya ...
- 2 Ngwaga o sa nthateng kgabaganya ...
- 3 Ke go ratile morwamotho, ka o sa 'phela
- 4 O buisiwa fela ke go gola.
- 5 Ke itletse fela e bile ke ipoela fela,
- 6 Sepe sa gaeno ke sa se gopela
- 7 O nkuile ke robetse o lelela phetogo
- 8 O lelela bogolwane, o lelela go suta;
- 9 Ka kubuga ka go sutisa ka go neela phetogo.
- 10 Letlalo la ngwagola ke setlhako
- 11 Thabagadi ya maloba ke tsela
- 12 Keledi tsa maabane magotsane.
- 13 Maabane o ne o ja rraago setshego
- 14 Ka moso o tla sotlwa ke bana ba gago.
- 15 Ke tlaa kgabaganya ka suta
- 16 Wa sala le bogodi
- 17 Wa sala o di bona
- 18 Wa sala o ntelela:
- 19 Le fa nna tota ke sa kgabaganye
- 20 Go kgabaganya wena mosakgoreng
- 21 Go nkgadima go se kitla go go thusa.
- 22 Mafega a go feta o tsetswe nao
- 23 Mosema-kgotso.
- 24 Dumedisa morwarre ka pula ke yoo!

- 3.1 Tsaya mela 7 – 10 o tlhalose maikutlo a mmoki mo lebokong le. (2)
  - 3.2 Mo meleng ya 1 le 2 go tlhagelela ponagalo ya poko, tlhalosa mosola wa yona. (2)
  - 3.3 Naya mosola wa sekapuo se se tlhagelelang mo moleng 3. (2)
  - 3.4 O ithutile eng go tswa mo lebokong le? (2)
  - 3.5 Nopola mafoko go tswa mo lebokong a a supang gore motho ga a kgotsofale. (2)
- [10]**

KGOTSA

POTSO 4 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

MAHUMA PELO A GA PHOKOJWE – MS Kitchen

- 1 Jalo tlhe! Motho ga ke mo je, ga ke mo re sepe,
- 2 O ilwa phifadu fela ke bo Tau, digagodi!
- 3 Ke bone fela le ene ba sa isaneng gope,
- 4 Ka e le ditšhwantšhwang bolalomeng bo' babedi.
- 5 Yo ke sa itseng gore ene o ša a ogolang
- 6 Ke Ntša ya gae; fa a tloga a nkela motlhaje
- 7 Le losika lwa setho, sika tota lo lo nkilang
- 8 Etswa sika loorra Ntša e ntse ke loorra Phokojwe.
- 9 Nkabo ke na le gone ka ipuelela bathong
- 10 Ka re, "A e ke e nne modiga bana ba batho;
- 11 A Phokojwe le ene a letlwe a je ditswa-mmung
- 12 A none, a ba a ate a etse sika lwa setho".

- 4.1 Tsaya mela 5 – 8 o tlhalose ngongorego ya ga phokojwe. (2)
  - 4.2 Mmoki o kaya eng fa a re "sika tota lo lo nkilang"? (2)
  - 4.3 Naya mosola wa sekapuo se se dirisitsweng mo moleng 1. (2)
  - 4.4 Naya morumo wa temana ya boraro o bo o tlhalose mosola wa ona. (2)
  - 4.5 Ke ponagalo efe ya poko e e tlhagelelang mo moleng 4? Ponagalo e, e thusa jang go utlwatsa morero wa leboko le. (2)
- [10]**

LE

POKO E E SA TLHAOLWANG.

Dipotso di le PEDI (tlhamo le dipotso tse dikhutshwane) di boditswe mo mabokong a le mabedi. Araba potso e le NNGWE fela.

POTSO 5 (POTSO YA TLHAMO)***Molalatladi – SS Moku***

Kwala tlhamo e mo go yona o tshwaelang ka bothakga jo mmoki a dirisang pelo jaaka lorato lwa mmele wa motho. Tlhalosa diponagalo dingwe tsa poko gammogo le puo ya botshwantshi tse mmoki a di dirisitseng go tlhagisa maikutlo a gagwe. Tlhamo ya gago e nne mafoko a a kana ka 250 – 300.

PELO – SS Moku

- 1 Lorato lwa mmele wa me
- 2 Kgosikgolo matlholo-a-di-bona.
- 3 O ratwa ke dithwe tsotlhe.
- 4 O kukelwa godimo jaaka mae.
- 5 Motlotlegi botshelo ba motho;
- 6 Tsamao ya gago ke botshelo;
- 7 Tsamao ya gago ke boitumelo,
- 8 Ubauba ke tshele.
- 9 Kemo ya gago ke selelo,
- 10 Kemo ya gago khuranyo ya meno,
- 11 Kemo ya gago ke loso,
- 12 Loso lefifi le lentsho.
- 13 Ba teng barwarraago!
- 14 Sebetse, makgwafo le philo
- 15 Kgosi ya mmele e nngwe fela
- 16 Kgosi ke wena fela.
- 17 Leoto le a kgaoga motho a tshele;
- 18 Nko e a kgaoga motho a tshele;
- 19 Seatla se kgaoge motho a tshele;
- 20 Pelo e kgaoge motho a tlhokafale.

[10]**KGOTSA**

POTSO 6 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)***Boka ke Boke – BD Magoleng***

Buisa leboko le le latelang, mme morago o arabe dipotso.

BOROKO – BD Magoleng

1	O namane e tonana ya loso;
2	O re wela re sa go solofela,
3	Le mofago re sa o go direla;
4	Leru la gago le re wele, goso.
5	Bontsi o re tlhokise le lesego,
6	Re go welewele o se dithetlwa,
7	Re nnele go go gola o se dintlhwa:
8	Nkabo ruri ke ngwana wa morago.
9	Re dira di se na palo ditiro;
10	Le matlhoko rona re a ralala,
11	Re lala ka gope re sa robala:
12	Re thabe go bona e le ditoro.
13	Bangwe 'na re lala re balabala,
14	Tiro le naga di re gasagasa,
15	Bosa bo bo bo re bo se na go sa,
16	Go tshwanele ruri re ka ganela!

6.1	Naya morumo wa temana ya ntlha ya leboko le, o bo o neye mosola wa ona.	(2)
6.2	Nopola mafoko go tswa mo lebokong a a supang gore boroko bo itlela fela bo sa go rerisa.	(2)
6.3	Kgankgolo ya leboko le, ke efe?	(2)
6.4	Fa leina la sekapuo se se dirisitsweng mo moleng 1 mme o neye mosola wa sona.	(2)
6.5	Mo moleng 15 wa leboko go tlhagelela ponagalo ya poko. E bolele o bo o tlhalose mosola wa yona.	(2)
		[10]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo pading e o e tlhaoletsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e ba e ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 7: *Leba Seipone* – Kabelo Kgatea

Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

Mo pading e, go itshupa moanelwa, a ka emela kgethololo ya setšhaba fa fela go na le batho bangwe ba ba tshegetsang kakanyo eo kwa ntle ga kgethololo le go nna kgatthanong le tlhaolele. Tshegetsang tlhagiso e, o ikaegile ka ditiragalo tsa padi. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400 – 450.

[25]**POTSO 8: *Leba Seipone* – Kabelo Kgatea**

Buisa nopo e e latelang, mme o arabe dipotso.

O ne a kokotlegela sentle, fa e se lepodisi le le tshwereng kgetsi ya go teketwa ga gagwe, le ne le mo etela kgabetsakgabetsa le go mmotsa dipotso tse di sa feleng.

E rile ka mahube a naka tsa kgomo, Motswagauteng a tsosiwa ke go geleetega ga dithunyi ka mefuta. E le fa go ketekwa kgorogo ya letsatsi la segopotso sa botsalo jwa Morena Jesu. A tsoga a nna ka marago mo bolaong. A lebelela ka go keleka kamore e a robaditsweng mo go yona. A fitlhela go emisitswe setlhare sa keresemose mo sekhutlwaneng. A gopola lebentlele la ga rre *Strong* kwa Motsitlane.

Rre *Strong* o ne a rata go emisa setlhare sa keresemose mo lebenkeleng le go le kgabisa ka mekgabiso e e phatsimang. A apese monnamogolo Puso diaparo tse dikhibidu ka ditedu tsa maitirelo tse ditshweu. Monnamogolo a tlhole a kgatinya tshipi e e tshwanang le e moeka a neng a tle a e kgatinye kwa sekolong se a feleditseng go se tsena sa Motsitlane *Bantu School*. A gopola dipasela tse ena le Pule ba neng ba tle ba di fiwe ke rakeresemose. Ba apere diaparo tse dintšhwa, dijo e le ntletsentletse. A phimola keledi e setse e kolomela mo ganong.

E rile fa a leba kwa le kwa, a fitlhela go sa nkge mooki fa gaufi. A suduba le go tsenya mo kgetsaneng e Kabo a mo tletseng diaparo ka yona ya polasetiki. A kwetsepa ka iketlo a ntse a ikokotlela jalo a tswa ka kgoro. O fetile baoki ba ile ka boroko mo phaposing e ba nwelang tee mo go yona. Kwa mojako le gona a fitlhela monna yo o disang foo a kgalegile.

E rile fa a se na a re tike! Mo lefitshwaneng, a apola diaparo tsa bookelo. A apara tse a di tletsweng ke Kabo tsele. A latlha le dithobanyane tsa teng gona foo. A ntsha seipone sa gagwe a iteba. Keledi ya keketla le lerama.

O ne a tshwanelwa ke go bontsha fa a ithata, ka go itirela molemo ka go katoga kgotlatshekelo ka mo a ka kgonang ka gona. Ijelele o ne a tle a mo tlotlele ka moo boramaaka ba go tweng babueledi ba boletsang motho kwa pele le kwa morago ka teng. A tshaba go ipona a lebagane le mmueledi, ka e bile le kwa Tshwane'a Mamelodi a sa itsege.

E rile fa a tsena mo mmileng o mogolo wa Mmakete, a bona koloi ya mapodisi e tlhaga kwa pele, e tsamaya ka iketlo. A khurumolola kgamele ya matlakala. A itatlhela mo go yona.

- 8.1 Monnamogolo Puso o ne a amana jang le Motswagauteng? (2)
- 8.2 Tshwaela ka seabe se seipone sa ga Motswagauteng se neng se na le sona mo botshelong jwa gagwe. (2)
- 8.3 Tshobotsi ya ga Motswagauteng e ne e mo tlišetsa kutlobothoko e e seng kana ka sepe? Araba ka "Ee" kgotsa "Nnyaya" mme o tshegetse karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 8.4 Lepodisi la kwa Foreiborogo le legodu la kgetsana ya madi ba ne ba amana jang? (1)
- 8.5 Nopolo e, "Mosadi a e gwabetsa. Motswagauteng a bolelela mapodisi boferereyana joo" e go senolela semelo sefe ka Motswagauteng? Fa dintlha di le PEDI. (4)
- 8.6 Fa ditiragalo di le PEDI tsa kwa Rodipoto tse di tšweletsang morerwana wa thuto. (4)
- 8.7 A go siame gore baoki le batlhokomedi ba dikago ba robale mo tirong? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 8.8 Gokatweng o nnile le seabe sefe mo go sireletseng lenyalo la ga *Jankie Smook*? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 8.9 *Jan Smook* o rotloeditswe ke eng go ema MmaSepanapodi nokeng mo go ruteng Motswagauteng? (2)
- 8.10 Dikhuduego tsa kwa sekolong se segolo sa Foreiborogo di tšweletsa morero wa padi e jang? (2)
- 8.11 O ithutile eng go tswa mo pading e? (2)

[25]**KGOTSA**

POTSO 9: *Omphile Umphi Modise* – DPS Monyaise

Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

Tshotlego ya ga Motlalepule le loso lwa gagwe di a mo tshwanela gonne dilo a di itirile ka go latlha madi a a se nang molato. Tshegetsa karabo ya gago ka dikao go tswa mo pading. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400 – 450.

[25]**KGOTSA****POTSO 10: *Omphile Umphi Modise* – DPS Monyaise**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

"Ya re a ntse a bala a utlwa a itewa ke ditshikare e kete mongwe o mo eme godimo. A ntsha letsogo a sa gadima, a gopola gore mokaulengwe wa gagwe o mo nanaretse. A mo tlhoka. A boela a bala. Jaanong a simolola go tlalelana.

Modumo wa dinonyane di tseelane kang ka ga letsholo la motshegare wa ya godimo; tlhatlharuane ya ya marung. A leka go ema, a nyemekana jaaka tlalo le ngodile. A leka go goa, loleme lwa ngaparela mo magalapeng. A pumpunyega metsi ka mmele. Batho wee! Batho wee!

Owaii! Maaka a loleme! A ithaya a re tsatsi la gagwe la bofelo le a phirima, mme e re le ise le phirime, a le bone; gore e tle e re a fitlha kwa o yang gone, a bolele gore o bonye le le jang. Ya re a tsholetsa matlho go bona tsatsi la bofelo le phirima, a apoga losire lo lo neng lo mo sirile matlho, mme a fitlhela le phirima ka kgalalelo. Jaanong a diga matlho go bona gore metsi a ntse jang. Bonang! Mo moriting wa lotlhaka, gaufi le fa mosele o o tsenang mo bodibeng gone, a bona go rapaletse namane e tona ya segogompu sa bosenatshwano, e bile se ntse se tsapoga metsi mo mmeleng; se le makukunopu mo tlhogong; mmele o le borethe, o phatsima, o benya kgadima tsa pula. Mosimane a bo a bonye go lekanye. A leka go itsetsepela, mme dipone tsa tima.

Ya re e le sebaka a ntse a robetse jalo, ga tla mosadimogolo wa serepa go twe Mma-Tawe, a tlile go thiba dinkunyana di fula gaufi le bodiba. A gakgamala a bona motho yo o pelokgale a robetse mo lobopong lwa bodiba ka nako ya lotlatlana. A atamela a ntse a tshaba."

- 10.1 Ke eng se se neng se dira gore Modise a tsamaele ntlheng ya molapo? (2)
- 10.2 Temana ya ntlha mo nopolong e senola maikutlo a a ntseng jang a moanelwa yo go buiwang ka ga ena? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (3)
- 10.3 Ke seabe sefe se monnamogolo Ofentse a nnileng le sona mo go rotloetseng bana ba gagwe? (2)
- 10.4 Go ya ga Seagile kwa kgosing go mmegela ka ga tiragalo ya kwa molapong go tseletsatsi jang morerwana wa padi e? (2)

- 10.5 Tlhalosa ka bokhutshwane ka moo semelo sa ga kgosi Badirele se thusang mo tswelatsong ya ditiragalo tsa padi e. (2)
- 10.6 Nopola moleko o le mongwe go tswa mo pading go supa fa lelapa la ga Ofentse le ne le lekwa ka tse di thata. (2)
- 10.7 A polelo e e reng: "A ithaya a re letsatsi la gagwe la bofelo le a phirima", ke ntlha kgotsa ke kakanyo? (2)
- 10.8 Ditlamorago tsa go se tseye tsia go itewa ke ditshikare ga ga Modise e nnile dife? (2)
- 10.9 Temana e e nopotsweng e supa motlha ofe o ditiragalo tsa padi di diragalang ka ona? (2)
- 10.10 Semelo sa ga RraMosidi se tswelatsa jang ditiragalo tsa padi e? (4)
- 10.11 O ithutile eng go tswa mo pading e? (2)
- [25]**

KGOTSA**POTSO 11: Masego – G Mokae**

Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

Le fa Masego a ne a le botlhale, o ne a palelwa ke go fitlha kwa setlhoeng sa ditoro tsa gagwe ka ntlha ya go leka go kgotsofatsa tsala ya gagwe, *Sannah*. Tlhalosa bonnete jwa tlhagiso e.

[25]**KGOTSA****POTSO 12: Masego – G Mokae**

Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

"O batla go nthaya o reng, rraabo?"

"Ke go bolelela nnete, mmaabo; go jalo. Base o ne a ngoka *Lizabeth* ka seo se itsiweng ke ena fela, mme a mo fetola mosadi yo a neng a dira boaka le ena; a tsietsa *mmisisi* mme ya re a se na go ithwala, a tsenwa ke tsebetsebe, a boifa seo mosadi wa gagwe a tla se mo dirang fa a utlwa ka botshwakga jwa gagwe ..."

"Mme?"

"Mme a kopa Tsawe ka pelo e e botlhoko go tsamaisa *Lizabeth* go tswa mo polaseng; a itlama ka gore o tla tlamela lesea leo go fitlhela le nna dingwaga di le some le borobedi ..."

"Ehe?"

"Ka nako eo, jaaka ke go boleetse, bobedi jwa bona bo ne bo ntshepa. Ka jalo, ka raya Tsawe ka re fa e le gore thulaganyo eo e a amogelesega mo go *Lizbeth*, gongwe le ena o tshwanelwa ke go e amogela. Ke ne gape ke akanyetsa lesea leo la morwa; mathata ao le neng le tla kopana le ona mo polaseng fa batho botlhe ba itse gore ke ngwana wa ga *Schalk*, mme *base* ena a sa le batle ..."

"Ke a bona," Goabaone a mo rotloetsa go tswela pele. "Go go sobokanyetsa kang e telele; fa tsotlhe di se na go nna mo maemong ao *base Schalk* a neng a batla gore di nne mo go ona, a itshela ka moriti o o tsididi; a batla go itebatsa maitlamo a gagwe. Mme Tsawe a tla mo go nna ka pelo e rotha madi jaaka mookamedi wa gagwe mo polaseng, tsala ya gagwe, gape ke ne ke le paki ya tumalano ya gagwe le *base Schalk* ..."

"Ke a tlhaloganya ..."

"Fa o ka gopola sentle, letlhoo gareng ga *base* le nna le godile ka nako e le nngwe le totlhano ya gagwe le mosadi wa gagwe. A o a gakologelwa?"

"Fa o rialo, jaanong ke a gopola. Fela ka go bo a sa batle go tlamela ngwana wa gagwe?"

- 12.1 Puo e e reng "ke go bolelela nnete, mmaabo; go jalo;" e senola maikutlo afe mo go rre Motsepe? (2)
- 12.2 Go tlhakanela dikobo ga ga *base Schalk* le *Lizbeth* go thusa jang tswelletso ya morero wa padi e? (2)
- 12.3 Temana e, e senola semelo sefe sa ga Rre Motsepe? (3)
- 12.4 A go siame gore *Lizbeth* a bo a tlhakanetse dikobo le *base Schalk*? (2)
- 12.5 Ke thuto efe e o ithutileng yona go tswa mo nopolong e? (2)
- 12.6 A go ne go siame gore Tsawe a amogele maitlamo a gore lesea le, le tlamelwe go fitlha le nna dingwaga di le some le borobedi? (2)
- 12.7 Seabe sa ga MmaSontaga mo tswelletsong ya morero wa padi e, ke sefe? Naya dintlha di le PEDI. (4)
- 12.8 Ke eng se se tlotlheditseng ntwaga ya ga Rre Motsepe le *base Schalk*? (2)
- 12.9 Go kalediwa ga ga Rre Motsepe go tlhodilwe ke eng? (2)
- 12.10 Ke ka ntlha ya eng Tsawe a ne a tsaya dikgato tsa semolao kgaatlhanong le *base Schalk* morago ga lebaka le leleele jaana? (2)
- 12.11 A mokwadi o khutlisitse padi e ka mokgwa o o kgwedisang? (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TERAMA

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo terameng e o e tlhaoletsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo terameng e ba e ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a itlhopetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a itlhopetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 13: *Matsapa di a tsaya kae?* – SS Mokua

Araba potso e le NNGWE go tswa mo terameng e o e buisitseng.

Sekaseka kgotlhang ya teramakhutshwe ya "Sekoropolapa". Tshegetsa karabo ka go nopola dikao go tswa mo terameng. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400 – 450

[25]

KGOTSA**POTSO 14: *Matsapa di a tsaya kae?* – SS Mokua**

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

Moremi:	Ke tshwanetse go go neela madi a gore fa o ka mo fitlhela, o mo duelele mo dipalangweng.
Nobutlhe:	Nnyaya, e seng ka bonako jalo. Ke tla mo duelela, wena o tla tla o ntuela. Ga ke re ga re itse gore dipalangwa di duelwa bokae!
Moremi:	Nnyaya, o a bua. Ditlhwatlhwa di ya godimo letsatsi le letsatsi.
Nobutlhe:	Bagaetsho, ke tla leka thata.
Nnaniki:	Re ka itumela thata.
Nobutlhe:	Rre Moremi, re neele metsotswana re dire mogodungwana ka fa khitšhing.
Moremi:	Ga go molato. Ga ke re jaanong o na le tsala! (<i>Ba a tshega. Moremi o sala a reeditse mmino a ntse a phutholola lokwalodikgang lwa maabane.</i>)
Nobutlhe:	(<i>O a seba.</i>) Motho yo ke yang go tla le ene, o raya gore a ka se kgoreletse?
Nnaniki:	O raya jang?
Nobutlhe:	Monna ke selepe ...
Nnaniki:	Moremi o na le boitshwaro. Ga ke gopole fa a ka tswa pelo. Ke tla leka go mo itumedisa thata gore a se ka a ba a gopola.

- 14.1 O ithutile eng ka modiragatsi yo, "Nomalanga"? (2)
- 14.2 Fa mabaka a le MARARO a a neng a dira gore Moremi le mogatse ba kope Nobutlhe go ba batlisa motlhokomedi. (3)
- 14.3 Naya kakanyo ya gago malebana le tshwetso e e tserweng ke Nomalanga ka go gana tiro ya kwa ga mooki Matlhare. (2)
- 14.4 A mafoko a, "Monna ke selepe ..." e ne ya nna nnete? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 14.5 Maikutlo a ga Nomalanga morago ga go utlwa gore mosadimogolo o iketse badimong ke afe? (2)
- 14.6 Mafoko a a reng: "Moremi o na le boitshwaro" a senola semelo sefe sa ga Nnaniki? (2)
- 14.7 Go jela nala ga ga Nomalanga kwa gaabo go nnile le seabe sefe mo tswelatsong ya poloto ya teramakhutshwe e? (2)
- 14.8 Go ya gae ga Nomalanga morago ga go gana go direla mooki Matlhare go rarabolola jang teramakhutshwe e? (2)
- 14.9 Fa dilo di le PEDI tse di dirileng gore Nomalanga a gane go direla mooki Matlhare. (2)
- 14.10 Fa o bona Nobutlhe ke motho yo o ntseng jang? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 14.11 Netefatsa setlhogo sa teramakhutshwe e: "Batho ga ba tshwane" ka go tshegetska ka dintlha di le PEDI fela. (4)

[25]**KGOTSA****POTSO 15: Ga se Lorato – MJ Magasa**

Araba potso e le NNGWE go tswa mo terameng e o e buisitseng.

Mo botshelong ga re reetse bakapelo, baagisani le ditsala tse di re fatlhosang mo diphatseng tse re itsenyang mo go tsona. Sekaseka badiragatsi ba, Gadifele Lenkapere, Gosekwang Selapo le Mantsho mabapi le ntlha e. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400 – 450.

[25]**KGOTSA**

POTSO 16: Ga se Lorato – MJ Magasa

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

- GLADYS: (*Ka go tenega.*)
Ee, ka re yo o neng a nyetse,
O ile le basadi ba bangwe!
A mme nna ke kotana?
O ne o raya gore ke nne fela?
Le nna ke motho ke na le maikutlo.
Jaanong o tla ka makgakga,
O ka bo o bua ka go ikokobetsa.
- MOTSAMAI: (*Ka go makala.*)
Ao! Gladys, o ntheile wa re eng?
A kere o rile ga o ise o ke o nyalwe,
O rile o ne o ikagetse fela?
- KEFENTSE: O ne a go aketsa rre wa batho.
Mosadi yo ke wa me wa dikgomo.
O ne a ntse a dira jaana
Ke be ke re ke mo fe sebaka,
A sale a ikakanya.
Jaanong gore a sale a ipetla
O setse a tlhakatlhakanya le go feta.
- GLADYS: (*Ka go inanatha.*)
Le wena o phoso re a tshwana.
- KEFENTSE: (*Ka boripana.*)
O a tshameka mosadi ke wena.
Le lelapa la re nna wee!
Le gone ga o ise o ke o ntshware.
Nna ke setse ke go tshwara laboraro.
Jaanong se sone ke mang?
- MOTSAMAI: (*Ka mabetwakepelo, a bile a emelela.*)
O seke wa re ke selo.
Le fa e le gore ntlo ke ya gago,
Fela e tlhabolotswe ke nna.
Le metsi a, a epilwe ke nna.
- KEFENTSE: (*O bua a rototse matlho, a notlela lobati.*)
Monna wee, dilo tsotlhe tse o di dirileng fa
Ga o a ke wa ntherisa,
E bile o di dirile kgatlhanong le thato ya me.
O ntlhakatlhakanyeditse lelapa.
Jaanong tsotlhe tseo, ke tuelo ya go nna fa.
Malatsi otlhe a o neng o nna le mosadi yo,
E sa tlhole e le mogatsa Kefentse

E le mogatsa banna ba babedi,
 Ke batla tebogo ya R10 000,00 fela.
 (*O ntsha bukananyana.*)
 O e saenele fa gore o ya go e duela jang?
 Fa o gana kgotsa o sa kgone,
 Selepe se, (*O a se mmontsha*) se kgaoganya
 Tlhogo ya gago le mmele.
 Ke feditse monnamogolwana, o ka bua.

- 16.1 Motsamai o na le seabe sefe mo go tswelletseng kgotlhang fa gare ga Gladys le Kefentse? (2)
- 16.2 Mmuisano o o fa godimo o senola maikutlo afe a ga Gladys. (2)
- 16.3 Ditlamorago tsa go nna mo lelapeng la ga Kefentse e nnile dife mo go Motsamai? Fa dintlha di le THARO. (3)
- 16.4 Semelo sa ga Gadifele se tswelletsa jang morero wa terama e? (2)
- 16.5 Gladys o kaya eng fa a re: "A mme nna ke kotana"? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 16.6 Go ya ka wena, a tshwetso e e tserweng ke Kefentse e maleba? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 16.7 A polelo e e reng: "Mosadi yo ke wa me wa dikgomo" ke ntlha kgotsa ke kakanyo? Ke eng o rialo? (2)
- 16.8 A katlholo ya terama e, e maleba? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 16.9 Mmuisano o o fa godimo o tlhodilwe ke eng? Naya lebaka le le lengwe go tshegetsa karabo ya gago. (2)
- 16.10 Nopolo e: "Nna ke setse ke go tshwara laboraro", e senola semelo sefe sa ga Gladys? Naya dintlha di le PEDI. (4)
- 16.11 O ithutile eng mo go modiragatsi yo, "Motsamai"? (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE: 80